

hullah), I, 124; M. Zâhid el-Kevserî, *et-Tahrîrû'l-veciz fî mâ yebteğîhi'l-müsteciz* (nşr. Abdülfetâh Ebû Güdde), Halep 1413/1993, s. 79; Zekî Fehmî, *Şafvetü'l-âşr fî târih ve rûsûmi meşâhiri ri-câli Mısr*, Kahire 1995, s. 510-517; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karnî'r-râbi'* 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicrî fî'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî, Riyad 1419, II, 682-685; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzâbi 1425/2004, I, 631; II, 1277.

PHILIP CHARLES SADGROVE

TAHTÂVÎ, Rifâa Râfi'

(bk. RIFÂA et-TAHTÂVÎ).

TAHVİL

(التحويل)

Devletin veya özel kuruluşların çıkardığı faizli borç senedi

(bk. FAİZ; SENET).

TAHVİL

(التحويل)

Farklı isnadları bulunan bir hadisi rivayet ederken isnadların birinden diğerine geçmeyi ve bunların ortak râvisinden sonra konulan özel işareti belirten hadis terimi.

Sözlükte “dönüştürmek, durumunu veya yerini değiştirmek” anlamındaki **tahvîl**, terim olarak “bir hadisi farklı isnadlarıyla birlikte rivayet ederken bir isnaddan diğerine geçmek” anlamına geldiği gibi isnadların birleştiği isimden sonra konulan özel işaretin de adıdır. Bir hadisin ayrı ayrı isnadlarının, bu isnadların her birinde bulunan müşterek râviden itibaren birleştirilerek zikredilmesi isnadın ve metnin her seferinde tekrarlanmasını engelleme kolaylığı sağlar. Bu uygulama ilk döneme ait muteber hadis kaynaklarında görülmekle birlikte (meselâ bk. Buhârî, “İmân”, 8; “İlim”, 2; Müslim, “İmân”, 8; Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 12; Tirmizî, “Tahâre”, 1; Nesâî, “Tahâre”, 60; İbn Mâce, “Sünne”, 2) özellikle isnadların uzadığı ve sayıca arttığı sonraki dönemlerde yaygınlaşmıştır. Tahvil, en yaygın şekliyle isnadların her birinde bulunan ortak râviden sonra senedler arasına konulan ve “hâû't-tahvîl” yahut “hâû'l-havâle” olarak adlandırılan noktasız bir hâ (ح) harfiyle gösterilir. Mutlak anlamda tahvil denilince bu harf kastedilir. Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'indeki şu is-

nad (“Tahâre”, 1) bir tahvil örneğidir: حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا أبو عوانة عن سماك بن حرب ح وحدثنا هناد حدثنا وكيع عن إسرائيل عن سماك عن مصعب بن سعد عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال :“...:

Bu senedlerdeki ortak râvi Simâk b. Harb'dir. Tahvil işareti olan “hâ”nın hangi kelime veya ifadenin kısaltması olduğu konusunda bilgi bulunmadığı gibi rivayet sırasında okunup okunmayacağı, okunacaksa nasıl telaffuz edileceği de tartışmalıdır. Bu meselede önceki âlimlere ait herhangi bir açıklamaya rastlamadığını söyleyen İbnü's-Salâh'ın (‘*Ulûmü'l-hadis*, s. 203) vicâde yoluyla elde ettiği birkaç nüshadaki kayıtlarla bazı çağdaşlarından naklettiği görüşler konuyla ilgili ilk bilgilerdir. Bu sebeple tahvil işaretinin bir usul meselesi olarak İbnü's-Salâh'tan önce ele alınmadığı, meselenin daha çok müteahhirin dönemi hadis âlimlerinin ihtihadları üzerinden tartışıldığı belirtilmiştir (Bedreddin ez-Zerkeşî, III, 595).

En yaygın görüşe göre tahvil işareti “tahvîl” veya “tahavvül” kelimelerinden alınmış olup “hâ” şeklinde uzatılarak okunur. İbnü's-Salâh'a göre V (XI) ve VI. (XII.) yüzyıllarda yaşamış bazı muhaddislere ait nüshalarda tahvil işaretinin bulunması gereken yerlerde metnin oradaki şekliyle doğru olduğunu gösteren bir işaret olan “sahha” (صح) kelimesinin yazılması olması tahvil işaretinin “sahha”nın kısaltması olduğunu aklı getirirse de bu işaretler aslında, hadisin farklı senedleri sıralanırken birinci senede ait metnin düştüğü zannını veya ikinci senedin birincisine karıştırılıp tek isnad haline getirildiği yanlışını ortadan kaldırmak amacıyla konulmuştur (‘*Ulûmü'l-hadis*, s. 203-204). Mağribli muhaddislere göre tahvil işareti, “Hadisi sonuna kadar oku” mânasına gelen “el-hadîse” ibaresinin kısaltması olup “el-hadîs” diye okunur. Öte yandan bu işaretin iki isnadı birinden ayırması itibarıyla “ayraç, engel” anlamına gelen “hâil” veya “hâciz” kelimelerinin kısaltması olduğu, hadisten sayılmadığı için rivayet sırasında okunmayacağı da söylenmiştir. Tahvil işaretinin noktalı hâ (ح) olduğu da ileri sürülmüştür. Buna göre işaretin söz konusu şekli “isnâdü âhar” ibaresindeki “âhar” (آخر) kelimesinde, “bir isnaddan diğerine geçiş / çıkış” anlamındaki “hurûc” (خروج) kelimesinde ya da “ahberenâ” veya “habberenâ” gibi rivayet lafızlarında bulunan (Bedreddin ez-Zerkeşî, III, 595) hâ harfini ifade etmektedir. Ancak İbn Kesîr, noktasız hâ kullanımının neredeyse üzerinde icmâ edilmiş kadar meşhur olduğunu söylemektedir (Ahmed

M. Şâkir, s. 134). Ayrıca çok yaygın olmasa da vav harfi de tahvil işareti olarak kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, “hvl” md.; İbnü's-Salâh, ‘*Ulûmü'l-hadis*, s. 203-204; Nevevî, *Şerhu Müslim* (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut 1407/1987, I, 153-154; Bedreddin ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'alâ Mukaddimetü İbni's-Salâh* (nşr. Zeynelâbidin b. Muhammed Bellâ Füreyc), Riyad 1419/1998, III, 595; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1403/1992, II, 216-218; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1399/1979, II, 88; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 387; Ahmed M. Şâkir, *el-Bâ'îşü'l-haşiş*, Beyrut 1414/1994, s. 134; Abdullah Aydınli, *Hadis İstihlakları Sözlüğü*, İstanbul 2006, s. 133.

EMİN ÂŞIKKUTLU

TAHVİL

(تحويل)

Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'ne bağlı şubelerden biri.

Sözlükte “değiştirmek” anlamına gelen **tahvîl** kelimesi Osmanlı merkez teşkilâtında, “mahlûl” adı verilen boş timar ve zeâmetlerin el değiştirmesinde gerekli olan tahvil hükmünü hazırlayan şubenin adıdır. Ayrıca boş timar ve zeâmetlerin kayıtlarını, bazı nizamnâmeleri ve çeşitli önemli evrakı saklama görevi sebebiyle Kese Kalemî, burada tutulan nişan defterleri dolaşısıyla Nişan Kalemî adlarıyla da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde timar sisteminin uygulandığı zamanlardan beri bu şubenin görevleri nişancıya bağlı divan kâtiplerince yürütülmüştür. Yukarıdaki isimler, Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'nin XVII. yüzyılın ortalarından itibaren şubelere ayrılmasından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Kalemî'nin âmiri olan tahvil kesedarına belgelerde tesbit edilebildiği kadarıyla ilk defa XVIII. yüzyılın ortalarından sonra rastlanmıştır (BA, A.RST, nr. 1-11; 11 Rebülevvel 1169 / 15 Aralık 1755 tarihli buyruldu). Kalemde hazırlanan evrakın kontrolünü yapan, kesedara bağlı ve onun yardımcı durumundaki bir tahvil mümeyyizinin görev yaptığı tesbit edilmektedir. Diğer divan kalemîleri gibi Tahvil Kalemî de beylikçi ve reisülküttâbın idaresi altında olup buraya ait evrakın cinsine göre âmedci efendinin de kontrolü söz konusudur.

Tahvil Kalemî klasik dönemde daha çok timar ve zeâmet tevcihi işlemleriyle uğraşmaktaydı. Mahlûl timar ve zeâmetlerin tevcihi Tahvil Kalemî, Ruûs Kalemî ve Defterhâne tarafından tutulan kayıtlara